

BIOGRAFIES

DON LUIS SABATER FORNÉS, Metge titular d'Alaquàs (1921-1967)

Don Luis Sabater Fornés, naix el 9 de febrer de 1897 a la ciutat de València al si d'una família il·lustrada de la burgesia valenciana, on hi haurà professors d'universitat, catedràtics, directors de museus, inspectors d'hisenda, fins i tot llicenciats de telègrafs. Don Luis Sabater Fornés és fill de Gregorio Sabater Pitarch, llicenciat en Filosofia i Lletres, professor de l'Institut Lluís Vives de València i fundador de l'Acadèmia Sabater i Cervantes, pioners de l'ensenyança privada de la ciutat de València, d'on isqueren un gran nombre de intel·lectuals de la societat valenciana, així com molts metges i advocats de la ciutat.

Gregorio Sabater Pitarch, el pare de Don Luis, fou tot un personatge del seu temps: idealista, lliure pensador, professor, poeta, filòsof i antic seminarista company del Cardenal Benlloch, que va renunciar als hàbits religiosos poc abans de cantar missa.

La seua néta, Anna Maria Sabater Cantó, descriu així la seua personalitat: “Mi abuelo fue un hombre idealista y muy poco práctico; para los negocios era un desastre; escribió poemas, ganó premios en los Juegos Florales, pero a la familia casi la mata de hambre...”

Els Sabater: una família de notables de la València vuitcentista

Segons el manuscrit de memòries de la família Sabater, conservat per Anna Sabater, (escrites per Gregorio Ignacio Sabater Pitarch i encetades per la seua dona Diana en 1886, i continuades a partir de 1925, pel seu fill Alfons i altres membres de la família), sabem que és fill legítim de Gregorio Sabater Marín, natural de Cinctorres (Castelló) i de Bernarda Pitarch Tolosa, natural de Morella (Castelló). Cap a 1857, Bernarda se'n va a València amb el seu marit i posa una casa de menjars, Ca la Morellana, al carrer d'Ercilla núm. 14, que es farà molt famosa. Gregorio Sabater Marín (l'avi de Don Luis Sabater) mor als 56 anys d'e-

dat a la localitat de Bétera el 29 d'agost de 1881, i Bernarda es queda viuda molt jove amb dos fills: Gregorio i Maria. Contrau noves noces el 1886 amb un tal Joan Batiste Sanchis de Paterna. En el moment de casar-se (l'àvia de Don Luis) té 57 anys d'edat. Va morir en Benimàmet el dia 5 de desembre de 1904.

Gregorio Sabater Pitarch, (1860-1931). pare de Don Luis Sabater.

Juliol de 1885. La cerimònia de la boda se celebra a la capella de l'església de Sant Esteve de València el dia 7 de març de 1886, dia del primer Carnestoltes d'aquell any.

El matrimoni format per Gregorio i Irene tindrà una descendència de 6 fills, tot i que sobreviuran només quatre: Gregorio Sabater Diana, el major dels germans, naix el 31 de desembre de 1886. Es batejat a l'església de Sant Andreu com ho seran la resta de fills (tret d'Alfonso i Míguel que seran batejats a Sant Joan de l'Hospital).

En aquesta primera època de sa vida Gregorio Sabater visqué amb la seua família a la plaça de Sant Andreu núm. 3, on havia fundat l'Acadèmia Cervantes, pionera de l'ensenyança privada a la ciutat de València.

Gregorio Sabater Pitarch (el pare de Don Luis) havia nascut el 27 de novembre de 1860 al barri de la Llotja, a Ca la Morellana. De xiquet ajuda als seus pares en el negoci de la Morellana mentre estudia el Batxiller; a causa de l'ambient estrictament religiós amb què és educat, entra en el seminari on estudia Teologia i Lletres. En la seua època de seminarista entaula amistat amb una jove de la burgesia amb qui acabà enamorant-se. Quan ix del seminari i després de viatjar a l'exposició de París, Gregorio Sabater contrau matrimoni als 26 anys amb Irene Diana Fortea, mestra nacional de Iàtova, natural de Cofrents i filla d'Isidoro Diana Cisternas, veterinari titular de Iàtova i viudo de Concepció Fortea Zanón, natural de València, que havia mort als 69 anys al citat poble de Iàtova el 27 de

M^{re} lourdes Fornès Pérez, (1865-1928) mare de Don Luis Sabater.

Després de quedar viuado de la primera dona, Gregorio Sabater Pitarch celebra noves noces a la parròquia de Sant Valero de Russafa el 29 de març de 1896, amb Maria Fornés Pérez, jove de 21 anys, natural de Iàtova, amb la que tindrà cinc fills més. Tots nou germans creixen junts sota el mateix sostre de la casa perquè Maria Fornés fou una bona mare per a tots; tant per els fills de la primera dona com per als seus. Maria Fornés, la mare de don Luis Sabater, havia nascut en un caseriu de Iàtova, on els seus pares, Luis Forner i Maria Pérez, originaris de Pedreguer, estaven d'estatgers en una masia, lloc on van viure la segona guerra carlista. Maria, tingué de mestra a Irene Diana abans d'anar-se'n a la casa de Baptiste, un germà seu que vivia a València, lloc on coneixeria al seu marit Gregorio.

Els anys de la infantesa

La infantesa de Don Luis fou bàsicament molt bona a nivell afectiu i econòmic. Educat sota una disciplina estrictament lliberal anirà forjant el seu caràcter de caire humanista. D'aqueix període conservarà, sobretot, la figura de la iaia Bernarda, dona molt religiosa i carlista fins la medul·la però extremadament generosa (al seu pare el va lliurar de quintes per 1.000 pessetes, diners guanyats en un sol dia a la Fira de Juliol); les visites a la Morellana amb els seus pares, les 5 pessetes que sempre donava a cadascú dels néts... Són anys marcats per una certa benaurança econòmica (el seu pare guanya en eixa època un sou de 200 pessetes com a professor de 2a ensenyança) on la família estiueja a les muntanyes del Puig, anomenades per antonomàsia Puig Gros i Puig de la Patà (nom que la tradició atribueix al fet històric d'ésser el primer lloc xafat pel rei Jaume I durant el setge de València). Per a Don Luis Sabater és una època estranyament feliç de la seu infantesa, on compagina els primers estudis amb excursions o viatges al

Don Luis Sabater (al mig de la fila de dalt), retratat amb la seua família.

balneari que la família té a l'entrada de la localitat de Setaigües. El balneari havia sigut construït per son pare en 1886, i les obres costejades amb els diners que l'àvia Bernarda la Morellana havia donat al seu fill en casar-se amb Irene, la primera muller (va donar 50.000 pessetes de dot a Gregorio i 50.000 a la seua germana Maria). Gastats tots els diners de l'herència en el bastit, el balneari no va resultar massa rendible com a negoci; la seua dona, molt més pràctica, es queixava que no haguera comprat terrenys a la Gran Via del Túria, com ho feia la majoria de la burgesia més rica de la València vuitcentista.

Al llarg d'aquest període, la família viurà en distints habitatges ubicats en zones diferents, plaça de Vilarragut (on està ara l'Hotel Astoria). El 1904 es trasllada al carrer d'Hernán Cortés núm. 19, zona on comença a poblar-se de la classe burgesa de la ciutat coincidint amb l'eixample urbà de València que arribava fins el que hui és Ciril Amorós. Al carrer Hernán Cortés creà un col·legi de tipus modern amb camp d'estiueig, que va tenir un gran èxit. El centre arribà a comptar amb 300 alumnes i 40 interns. Molts dels seus alumnes foren Governadors i Diputats a Corts, entre aquests últims s'inclou el Comte d'Altea qui serà Diputat a Corts per València. Altres indrets en va viure són, carrer Ciscar, Mossén Femades, carrer de Quart, etc. Finalment, s'aveïnen al carrer Landerer núm. 4, en l'anomenada casa mare, espècie de palauet de quatre plantes, emplaçat entre el Portal de Valldigna i la plaça del Comte de Bunyol, on s'afinca la família i es funda l'Acadèmia Sabater, col·legi privat amb interns.

Altres membres de la família també aclaparen llocs importants dins la societat valenciana. Rafael fou inspector d'hisenda de Tarragona, Inés Sabater Diana estudia Magisteri essent mestra nacional de Benissanó durant molts anys. Està soterrada al cementiri municipal d'Alaquàs, on visqué els darrers anys de la seua vida. Va faltar el dia 4 de gener de 1975.

Fotografia de 1905. S'hi troba Don Luis Sabater (xiquet de la dreta del retrat), junt a la seua germanastra Irene Sabater Diana que sosté a Alfonso, (la xiqueta de l'esquerra es una cosina de València) i Vicent Sabater Fornés assegut a terra.

En 1912, la família sembla que travessa per una situació econòmica bastant inestable i Gregorio Sabater Pitarch, està disposat a embarcar a Buenos Aires amb la intenció de reunir-se amb els seus fills i viure l'aventura del somni daurat d'aqueixos anys de migració, tot i que desisteix del viatge per instigació del bisbe Benlloch qui li promet col·locar-lo a Madrid com a preceptor del fill del rei Alfons XIII. Gregorio marxa a Madrid amb la família, però les coses no ixen com estava previst. Durant l'estada a Madrid posa el col·legi al carrer Hernán Cortés núm. 14, titulat també Cervantes. Encara que tal i com ell mateix subratlla en "Peripecias de un viaje", dins del context de llurs

memòries, on reconeix: "como no nos iba bien lo dejamos en julio de 1913". Finalitzada l'aventura de Madrid, la família de Don Luis s'allotja a la caseta del Puig, on solien estiuajar tots els anys. En abril de 1914, la família se'n torna a València i en setembre d'aqueix mateix any posa novament un col·legi al carrer Landerer, núm. 4, anomenat Sant Tomás, amb tan magnífica acollida que l'1 de gener de 1916 ja són 100 els alumnes els que assisteixen a classe.

La seua primera plaça de metge

Després vindran els temps d'estudiant de Medicina, on Luis Sabater Fornés és el primer metge de la família. Segons el seu expedient, estudia el Batxillerat en l'Institut General i Tècnic del Cardenal Cisneros de Madrid i completa la seua formació a la Facultat de Medicina de la Universitat de València, on realitza el primer curs de medicina de 1913/14. Es llicencia en Medicina i Cirurgia el dia 2 de juny de 1920.

Finalitzada la carrera, és destinat a Mora de Rubielos (Terol), on comença a exercir la professió. Com a metge rural titulat d'aquesta població, té sota el seu càrrec la consulta de malalts de totes les pedanies i caserius més pròxims. Els veïns d'aquests llogarets vénen a buscar-lo en tota classe de transports: carros, tartanes, matxos, etc. sempre que es posava malalt algun familiar, tot i que tenia uns determinats dies de la setmana per a efectuar la consulta a domicili. Generalment, els desplaçaments els feia a peu, recorrent la corresponent distància de separació, de vegades, enmig del fred i la pluja.

En 1921 pren possessió de la plaça de metge titular d'Alaquàs i compagina la seua professió amb els deures militars, hostatjant-se, al principi, al carrer Major, núm. 94, domicili del matrimoni format per Tomás Gil Mateu i Francisca Ferrer Montoro (casa de la Botona).

Quan arriba Don Luis es troba amb un poble que pateix els mateixos problemes d'infraestructura que pateixen la resta de pobles de l'horta, i que afecten directament a la higiene de la població: Encara que l'Ajuntament havia emprés algunes millores a partir de 1915 amb la instal·lació de l'aigua potable, la realitat era que l'aigua corrent encara no entrava en moltes cases del poble i la gent havia d'anar a carregar l'aigua a les quatre o cinc fonts que hi havia. A l'interior dels habitatges existien també alguns pous de poca profunditat, que de vegades eren compartits pels veïns limítrofs. Sols en les cases més riques disposaven de bany i comú (les dutxes encara no existien); els pobres es conformaven amb una safa o qualsevol altre atifell per a llavar-se. Sovint, el comú era el lloc que servia per guardar els trastos. Els habitatges encara no disposen de desasgües i els pous secs i s'hi converteixen en focus de bactèries amb el consegüent perill per a la salut pública de la població.

Algunes de les últimes reformes comeses al poble abans de la seua arribada havia sigut la instal·lació de la llum elèctrica, malgrat que encara estava en fase experimental. I la prolongació de la Fillola (1918) des del convent de l'Olivar fins

al camí Nou de Torrent, cosa que alliberava el trànsit pel carrer Major. Tot i això, la major preocupació de Don Luis serà la higiene i la salut dels seus pacients.

En el primer any com a metge d'Alaquàs, Don Luis no té consulta pròpia i sols després de casat, tindrà consulta pròpia al carrer Nou, on viurà amb la seua família. En aquesta casa naixerà el seu fill major Lluís, que fou també metge molt conegut i estimat a Alaquàs, el mateix que són pare.

El 15 de juliol de 1922, es casa en l'església de Sant Bartomeu de València (avui desapareguda) amb Maria Lourdes Diana Petit, professora de l'Institut Lliure d'Ensenyança, que s'havia criat interna al col·legi de les monges Teresianes en quedar òrfena de pare i mare. Isqué de nòvia del col·legi de les Teresianes. Fruit d'aquest matrimoni, fou el naixement dels quatre fills: Luis (1 de novembre de 1923), Gregorio (21 de març de 1928); Maria Lourdes (26 de maig de 1931) i Marisa (21 de setembre de 1933).

A principis de segle XX, el metge titular de l'ajuntament era el responsable de l'àrea de sanitat del municipi (Alaquàs també contava amb altre metge, Don Federico Peiró, tot i que n'era el titular); l'experiència del càrrec li va permetre fer un interessantíssim estudi topogràfic, on es fa una profunda retrospectiva de la societat alaquasera del primer quart de segle. En efecte, el 1929, Luis Forner Sabater obté un premi pel seu treball TOPOGRAFIA DE ALACUÁS. VOLUNTAD, un treball descriptiu de gran valor sociològic en l'actualitat perquè en les topografies mèdiques no sols es parla de la població, hàbits higiènics, botigues existents, etc. sinó de les professions en relació a la salut.

Don Luis Sabater: un metge de tota la vida

Per a les persones més majors d'Alaquàs que visqueren en el poble des dels anys 20, no els resultarà difícil recordar aquest metge rural que encarna el prototipus de metge de família a l'ús tradicional, que no sols receptava productes de la tradicional apotecaria sinó que quan una dona li contava algun conflicte familiar com per exemple: "Ai Don Luis, tinc una mala gana perquè m'he disgustat amb la meua nora..." Aleshores, ell tractava d'apaivagar els ànims amb paraules conciliadores.

Podfem dir que quan atenia una persona en la seua consulta, a més de metge, havia d'exercir de psicòleg i confessor del pacient, que era la funció que ha desenvolupat la figura tradicional del metge rural.

Don Luis Sabater, (1897-1989). Fou metge titular d'Alaquàs durant 46 anys.

Don Luis visqué amb la seua família en una casa tipus xalet de dos plantes, molt semblant a les casones del nord, perquè les parets exteriors estaven cobertes d'heura. Tenia un xicotet jardí a l'entrada i en la part darrera un hort amb arbres fruiters que donaven fruita tot l'any. La casa s'estructurava des d'un passadís amb habitacions laterals; menjador i terrassa. A l'esquerra de l'entrada tenia la consulta per a les visites.

Els fills visqueren a la casa fins que s'anaren casant i marxant cadascú al seu propi habitatge.

Recorda Lourdes, que quan posaren l'aigua potable a les cases, com que ells vivien al Camí Nou de Torrent (entre la fusteria de Luis

Planells i l'actual carrer de Don Luis Sabater Fornés) que estava a les afores del poble, no arribava l'aigua amb pressió, pel la qual cosa, en nombroses ocasions, tenien problemes de proveïment. Per això quan Don Luis visitava algun malalt a casa del pacient, demanava rentar-se les mans i sempre alliçonava les famílies perquè estalviaren l'aigua. Segons les pròpies filles era una persona molt preocupada per la higiene i l'estalvi de l'aigua.

També recorda d'aquell temps, com la gent pobra no tenia diners per a pagar al metge, però sempre tenien a mà una gallina o un altre animal per a portar-li'l a sa casa: "Porque mi padre siempre atendió a todas las personas, y a todas las llamadas en casos de partos, fiebre, caídas etc., Aunque era especialista de ojos. No importaba que fuera su cumpleaños o que se hubiera ido al teatro... cuando lo buscaban acudía porque ante todo les preocupaba el bien de las personas de Alaquàs".

Algunes dones del poble encara tenen present la imatge de Don Luis en la seua memòria. És el cas de Maria Barberà Montalt, de *ca Morimos*, que encara conserva el lavabo amb el llavaman amb la palangana i el pitxer d'aigua que utilitzava Don Luis Sabater per a rentar-se les mans:

“Com a les cases no hi havia bany, teníem un llavaman amb un espill, la safra, la tovalla i un poal per si volies canviar l’aigua, i un pitxer llarg que servia per omplir la safra. Açò sols s’utilitzava quan venia el metge i havia de rentar-se les mans. Recorde que Don Luis era un home amb molt bon sentit de l’humor, sempre que venia a casa a visitar un malalt li havíem preparat el lavabo amb aigua i tovalloles netes i ell sempre bromejava: “escolta Maria, la tovallola, l’has canviada ara o és la mateixa de l’any passat...”.

Don Luis Sabater fou també metge de les monges doctrineres i oblates, les quals han guardat sempre un gran record d’ell. Per exemple, la mare superiora de les oblates, que tenia xiques joves amb conductes problemàtiques dins la seua comunitat, sempre sol·licitava els seu consells quan sorgia qualsevol problema.

De vegades, quan estava molt cansat o no es trobava bé pregava perquè no es posara cap veí malalt però, paradoxes de la vida, aquella nit hi havien més casos d’urgència que mai. Sempre que Don Luis havia de visitar de nit un pacient, ho feia acompanyat per un sereno.

Don Luis va ser una persona molt instruïda i amb moltes inquietuds: li agradava llegir, la política... i sempre que la professió li ho permetia, participava de les tertúlies de l’Ateneu de València; allí es reuneix amb un grup d’amics entre els que s’hi troben advocats, metges com Don Sandalio Miguel, metge torrentí molt famós (fou metge particular del Bisbe Marcel·lí), i el magistrat Francisco Orchano, vell amic de Don Luis des l’època de Mora de Rubielos, on van ser destinats tots dos. En aquestes tertúlies, a Don Luis Sabater li agradava parlar sobre l’evolució històrica de la burgesia agrícola a la burgesia industrial. També li apassionava analitzar les reformes urbanístiques de la València de primeries de segle XX, sobre les quals tenia llurs pròpies teories.

Don Luis Sabater junt al seu fill Luis, que també va ser un metge molt volgut a Alaquàs.

Als anys de la República, a Pasqua vénen els amics de València, mestres naturalistes com Doña Maria i Don Julián, que acabaren aveïnant-se a Alaquàs enllà per l’any 1933, i tenen una escola al carrer dels Senyorets (carrer de Sant Antoni núm. 2). “De pequeñas íbamos muchas veces a su

casa mi hermana Marisa y yo. La verdad es que eran una pareja muy agradable...” afirma Lourdes.

Els records personals acotxen la vida d’aquest metge de poble on destaca sobretot l’estima, especialment de les persones d’Alaquàs que en sa casa tingueren una important incidència. A través de les dades facilitades en l’entrevista feta en la casa de la seua cosina Anna Sabater en la tardor del 2003, Marisa i Lourdes ens parlen de la tia Francisqueta, la Capdella, persona que sempre estigué disposada a ajudar-los de forma altruïsta en tots aquells moments que la necessitaven.

Una altra persona que recorda com a amic íntim de la família era Pepe Beta, qui entrava i eixia a tota hora. Aquest home, que treballava de xofer en Campsa, quan arriba el règim de Franco li consulta a Don Luis, (que era qui l’havia col·locat abans de guerra) per vore el que feia: “si no firmas ser adicto al régimen te vas a la calle... Así están las cosas...”.

Cal no oblidar el context en què visqué Don Luis Sabater, anys de llibertat i noves corrents ideològiques que calaren entre els jóvens, una guerra civil i una dura postguerra. Això feu possible que tingués amics entre sacerdots com Don Antonio Sancho. Malgrat de tindre disparitat de criteris ideològics, van ser dos persones molt involucrats en l’aspecte social i sovint donaven xarxes culturals a la joventut.

Don Antonio Sancho i Don Luis Sabater var ser dos persones molt vinculades al poble gràcies al tarànnia civic de tots dos. Al retrat els podem veure en un acte social en l’antic casino de la musica del carrer Major, lloc on solien donar xarxes culturals a la joventut.

Les doloroses circumstàncies de la guerra fou una experiència dramàtica per a tots. La seua dona Maria Lourdes, es represaliada pel règim franquista pels seus ideals polítics i per ser mestra de la República: havia exercit l'ensenyança entre els xiquets evacuats al convent de les Monges Cataquistes de davant del Castell. També va ser mestra de la Colònia de La Puríssima a finals de 1936, possiblement amb xiquets de Madrid.

Per a Maria Lourdes Diana, que havia dedicat tota la seua vida a l'ensenyança des que aconseguí la plaça de professora a l'Instituto de Enseñanza Libre, va significar una gran frustració personal.

En aquest heroic període, Don Luis es preocupa per la seua gent. Alguns dels familiars, s'aveïnaren a Alaquàs durant la guerra, en aquest cas són dos germans seus: Vicent i Alfonso Sabater. Don Luis hi busca lloguer i treball a Vicent, que visqué davant de l'actual Bingo d'Alaquàs i va treballar en la fàbrica dels Químics de Xirivella.

A la dècada dels cinquanta crea una societat privada amb un amic seu i obri una clínica d'oftalmologia al carrer Pizarro de València; tot i que aquesta experiència durarà tan sols un parell d'anys.

Després de 46 anys de professió, es jubila als 70 anys en febrer de 1967, i es trasllada a viure a València. Essent ja molt major, el seu fill Luis, li va comunicar que l'Ajuntament d'Alaquàs havia acordat dedicar-li un carrer en reconeixement a tota una vida dedicada a millorar la salut dels veïns del poble. Segons ens conta Lourdes, el seu pare va dir "Y por qué me hacen esto: Yo aún puedo hacer cosas malas...".

Els darrers dies de la seua vida estan marcats per la lectura i una intensa reflexió íntima. La seua mort es produeix el 3 de desembre de 1989.

Al llarg de la seua vida, Don Luis Sabater fou sempre un home de bé, senzill i humil, amb gran sentit de l'honestedat, tant en la vida professional com en la privada. Es considerava lliberal i progressista, declarant-se un fervent defensor de la tolerància, del diàleg i de l'enteniment entre els hòmens, per grans que foren llurs diferències ideològiques. I com apunta Marisa: "siendo una persona ilustrada, no faltaba a las procesiones porque su capacidad de entendimiento le hacía llevarse muy bien con toda la gente, tanto como si eran personas de derechas como de izquierdas".

Perquè la capacitat de diàleg de Don Luis, que com a incombustible humanista, sempre va creure en la dimensió espiritual de l'home fins al punt de negar-se a veure enemics gràcies al seu tarannà civic i humà.

Va posseir una gran cultura a causa de la seua passió per la història i la literatura, sens dubte influenciat pel seu pare, essent els seus autors preferits els anomenats de la Generació del 98 i, en especial, Unamuno, Pérez Galdós i Pío Baroja.

“Yo siempre he dicho que mi tío Luis tenía una talla intelectual y humanista como nadie en la familia”, conclou Anna Maria Sabater.

Lola Alfons Noguero i Ramon Tarín López

Don Luis Sabater i el seu fill Gregorio, professor de matemàtiques de l'Institut Font de Sant Lluís.